

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:7
Sayfa:15-23

ISSN: 2147-8872

‘IŞK-NÂME DİYE ADLANDIRILAN ESER ÜZERİNE YENİ BİLGİLER*

Hanna SOHRWEIDE
Çev: Semih TEZCAN**

Çevirenin Notu

Rahmetli hocam Doç. Sedit YÜKSEL, vefatından önce bana, kendisinin 1965 yılında *Işkname* başlığı altında yayınlamış olduğu 14. yüzyıl eseri üzerinde yeniden çalışma izni vermiş, eserin mikrofilmni de teslim etmişti. Türk edebiyatının bu çok değerli eserini, meslektaşım, eski Türk edebiyatı profesörü Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK’la birlikte yakında yeniden yayınlayacağız.

Prof. AKSOYAK’ın öğrencileri Dr. Mehmet GÜRBÜZ ve Dr. Mustafa DURMUŞ, *Işkname* veya doğru adıyla *Ferruḥ u Humā* mesnevisinin 16. yüzyıl sonunda Mehmet Şerif tarafından nesre çekilmiş bir versiyonu olduğunu, ve bu versiyon üzerine Hanna SOHRWEIDE’nin bir makale yayınlamış olduğunu benden öğrendiler. Henüz yayınlanmamış bu versiyon üzerinde çalışma isteği gösterip bizden izin istediler. Bilim için yapacakları katkı elbette sevindirici olacaktır. Bu vesileyle 14. yüzyılda kaleme alınan *Ferruḥ u Humā* mesnevisinin 16. yüzyıl yazarı Mehmet Şerif tarafından nesre çekildiğini bundan 42 yıl önce, 1974’te kesin biçimde ortaya koymuş olan aziz dost, çalışkan bilim insanı Hanna SOHRWEIDE Hanımefendinin bu yazısını Türkçeye çevirmek benim için bir vazife oldu.

Hanna SOHRWEIDE’nin yazısının Almanca aslı: “Neues zum «İşq-Nāme»”. *Studi Preottomani e ottomani. Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974)*. Istituto Universitario Orientale.Napoli 1976, 213-218.

Semih TEZCAN

*Hanna Sohrweide’nin yazısının Almanca aslı: “Neues zum «İşq-Nāme»”. *Studi Preottomani e ottomani. Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974)*. Istituto Universitario Orientale.Napoli 1976, 213-218.

**Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, stezcan@bilkent.edu.tr

Bu yazıda birkaç yönden ilgi çekici mensur bir eseri tanıtmak istiyorum. Bu birkaç yönden biri şudur: Söz konusu mensur eser, günümüze ancak epeyce eksikli bir halde kalabilmiş olan Türkçe, eski bir manzum eserin kaybolmuş kısımlarında neler bulunduğunu öğrenmemizi sağlayan bir kaynaktır. Aşağıda ele alınacak tema da bu olacaktır; motifler ve hikâyenin akışıyla sınırlı kalacaktır. Bu yazıda, öteki önemli tema, yani mensur eserin kendi değerinin ne olduğu ve buna ilişkin dil ve edebiyat sorunları üzerinde durulmayacaktır.

Ferruh ile Humā'nın aşk macerası konusunda Meḥmed adlı bir yazarın kaleme aldığı romantik mesnevinin titizlikle hazırlanmış eleştirel yayını Sedit Yüksel tarafından 'İşk-nāme başlığı altında 1965 yılında yapıldı.¹ Osmanlı şehzâdesi Emîr Süleymân'a ithaf edilmiş olan eser 10. Rebi' el âhir 800'de (3 Ocak 1398) bitirilmiştir. Andreas Tietze, 1967'de yayınladığı bir tanıtma yazısında eserin Almanca kısa bir özetini vermiş, bu mesnevinin ne kadar çekici olduğunu göz önüne sermiştir.²

Bu eserin yazarı Meḥmed hakkında bilinen pek azdır. Bu Meḥmed ile Peygamber'in mucizeleri hakkında yazdığı uzun *Sîret en-nebî* mesnevisini 30 Ekim 1467'de, yani 1398 yılından 70 yıl sonra bitirmiş olan Meḥmed'in aynı kişi olduğu düşünülemez. (Söz konusu *Sîret en-nebî*'nin iki yazmasından biri Berlin'de, öteki Konya'da bulunmaktadır.³)

Şimdiye değin 'İşk-nāme'nin sadece Paris'te bulunan tarihsiz bir yazması bilinmekte ve bu manzum eserin bütünüyle unutulmuş olduğu kanısı geçerli sayılmaktaydı. Ancak şimdi hiç değilse 16. yüzyıl sonunda, bu eserin büsbütün unutulmamış olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü İstanbul'da bulunan iki yazma, manzum eserin 16. yüzyıl sonunda nesre çekilmiş, yani mensur olarak yeniden işlenmiş olduğunu ortaya koymaktadır.⁴ Ayrıca, nesre çekilmiş olan metin, daha sonra başlangıç kısmı biraz değiştirilip sonu da yeni maceralarla zenginleştirilerek bir kere daha işlenmiştir. Bu ikinci versiyonun bir yazması Berlin'de bulunmaktadır, aşağıda bu versiyona tekrar değineceğim. Şimdilik, sadece bu ikinci versiyonun bir başlık taşımadığını ve yazarının belli olmadığını söyleyelim. Bu versiyon tarihsizdir ve herhalde daha geç bir zamandan kalmıştır. Şunu belirtmem gerekiyor: 'İşk-nāme'nin mensur işlenmesinin izine, işte Berlin'deki bu yeni versiyon sayesinde ulaşabildim.

Esas mensur işlemenin hangi sebeple ve kimin tarafından yapılmış olduğu İstanbul yazmalarından öğrenilebiliyor. Ben, bunlardan sadece Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan Revan yazmasını görebildim. Varak 1a'daki nota göre bu yazma, mensur işlemeyi yapan

¹ Sedit Yüksel: Mehmed. *İşk-nāme. (İnceleme-Metin)*. Ankara 1965.

² Andreas Tietze: "Meḥmeds *Buch von der Liebe*. Ein alt-osmanisches romantisches Gedicht". *Der Orient in der Forschung* (Festschrift Otto Spies / Otto Spies Armağanı), Wiesbaden 1967, 660-85. Tietze'nin şu yazısı da bu mesnevi üzerinedir: "The Poet and the Market Place". In: *Vostočnaja filologija*, Tblisi, cilt 3 (1973), 229-34, (Festschrift Dschikija / Cikiya Armağanı).

³ Hanna Sohrweide: *Türkische Handschriften*, Teil 3. Wiesbaden 1974. (Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, cilt XIII, 3, 236-9, no. 277.

⁴ Fehmi Ethem Karatay: *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu II* (İstanbul 1961), 298, no. 2814, Revan 1484. İkinci yazma İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Rıza Paşa Kitapları no. 1975'te kayıtlıdır; Fehmi Edhem bu yazmayı zikretmiştir. Ivan Stchoukine de bu yazma üzerinde durmuştur: Ivan Stchoukine: *Les manuscrits orientaux illustres de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul*, Paris 1933, 18/VIII ve I. Stchoukine: *La peinture turque I*. Paris 1966, 96, no. 77.

yazarın elinden çıkmış (*haft-ı dest*) olduğu için bizim amacımız bakımından asıl önemli yazmadır. Oldukça geniş tutulmuş olan giriş kısmından anlaşıldığına göre Padişah III. Mehmed (saltanat süresi: 1595 - 1603) aşk ve kahramanlık hikâyelerini (*dāstān-ı 'ışk ve maḥabbet ve hikāyet-i ḥüsn ve şecā'at*, 9a) pek severmiş. İşte aşk mesnevisinin nesre çekilmesinin sebebi bu imiş. Eserin aslı burada sadece *bir kitāb-i manzūm* (9a) olarak anılmış, yazarının adı verilmemiştir. Nesre çekme işini yaptıran kişi (1603 başında idam olunan) nüfuzlu saray memurlarından Ğazanfer Ağa'dır, 1009 yılı Şa'bān ayı ortasında (yaklaşık 20 Şubat 1601) bu işi hamisi olduğu birine vermiştir. Ğazanfer Ağa'nın koruduğu bu yazar, kendi adını eserin en sonunda Şerif olarak anar. Bu kişi, daha sonra kazaskerlik yapmış olan Mehmed Şerif'ten başkası değildir (bazı kaynaklarda adı Şerif Mehmed olarak da geçer), 1040'ta (1630-1) vefat etmiştir.⁵ Şerif, kendisine verilen işi, kısa süre içerisinde bitirmiştir; sonlamadaki (*ḥātıme*) 9 Muharrem 1010 (10. Juli 1601) tarihi, bu sürenin beş aydan biraz daha kısa olduğunu göstermektedir.

Nesre çekilmiş olan versiyonda *'ışk-nāme* başlığı bulunmuyor. Asıl hikâyenin başladığı yerde (10a): *Dāstān-i dilsitān-i Ferruḥ ve Humā* deniyor. Ben, aynı başlığın manzum eser için de *'ışk-nāme*'den daha muhtemel olduğunu düşünüyorum. Barbara Flemming, Mehmed'in eseri münasebetiyle *'ışk-nāme* ifadesinin gerçekte bir tür'ü belirtmek üzere kullanıldığına değinmiştir.⁶ Dolayısıyla Mehmed'in manzum eserinin başlığı *Dāstān-i Ferruḥ ve Humā* veya sadece *Ferruḥ ve Humā* olabilir. Belki de eserin başka yazma nüshaları bu başlıklar altında ortaya çıkacaktır.

Buraya değin şu önemli soruya karşılık vermedik: Şerif, gerçekten eserini Mehmed tarafından manzum olarak kaleme alınmış olan (kolaylık olsun diye bilinen adıyla anmaya devam edelim) *'ışk-nāme*'ye dayanarak, onu örnek olarak mı yazdı? Bu kanıtlanabilir mi?

Bu soruyu yanıtlamak kolaydır: Yazar Şerif, daha eserinin girişinde, kendi mensur metnine manzum metinden beyitler almış olduğunu, bunu yaparken artık kullanılmayan, tuhaf veya yadırganan kelimeleri (*vaḥşīyet el-isti'māl olan ba'zı kelimāt-i ğarībe*) daha güzel ve uygun deyimlerle değiştirdiğini belirtmiştir. Demek ki Şerif, döneminin dil kullanımına ve zevkine göre yenileştirmeler yapmıştır.

Şerif'in eserine aldığı beyitlerle bunların manzum *'ışk-nāme*'deki orijinaleri arasında yapılan bir karşılaştırma, Mehmed'in manzum *'ışk-nāme*'sinin örnek alınmış olduğunu kesin biçimde ortaya koymaktadır. Kimi beyitler hiç değiştirilmemiştir. Kimi beyitlerde kelimelerin sırası değiştirilmiş veya bir takım kelimeler yerine başka kelimeler kullanılmıştır. Kimi yerde sadece bir dize *'ışk-nāme*'deki orijinalde olduğu gibidir, öteki dize değişiklidir. Daha ilk bakışta Şerif'in mensur metne çok sayıda beyit almış olduğu görülmektedir. Manzum metindeki orijinal beyitler ile bunların Şerif tarafından değiştirilerek aktarılmış biçimleri arasında

⁵Şerif ve eserleri üzerine bkz. Hanna Sohrweide: "Mehmed Şerif, ein Heeresrichter und Literat um 1600". *Hungaro Turcica. Studies in Honour of Julius Nemeth*(Festschrift Nemeth / Nemeth Armağanı), Budapest 1976, 309-314.

⁶ Barbara Flemming: *Faḥris Ḥusrev u Širin. Eine türkische Dichtung von 13. Jh.* (Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland. Supplementband. Wiesbaden 1974, 78.

yapılacak ayrıntılı bir karşılaştırma, edebiyatbilim ve dilbilim açısından mutlaka verimli olacaktır.

Şerîf'in kullanmış olduğu manzum *'İşk-nāme* nüshasının hangi kapsamda olduğu, tam olup olmadığı sorunu da bununla pek yakından ilgilidir. Böylece bir başka önemli noktaya gelmiş oluyoruz: Şerîf'in elinde, manzum eserin eksiksiz bir nüshasının bulunduğu kesindir. Paris nüshasında ciddi eksiklikler olduğu Yüksel tarafından belirlenmişti. Mensur eser sayesinde bu eksik kısımlarda neler bulunduğu ortaya çıkmıştır. İçerik yönünden mensur eser, manzum esere sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Şerîf bölümlenmeyi biraz değiştirmiştir. Bölümler uzatılmış olduğu için bölümlerin sayısı azalmıştır. Mensur eserde, bölüm başlıklarının görece olarak az bir kısmı *'İşk-nāme*'deki bölüm başlıklarıyla aynı kalmıştır; bir kısmı ise değiştirilmiş olmakla birlikte anlamca aynıdır. Olaylardaki kişiler manzum eserdeki kişilerle aynı kişilerdir. Sadece bir ad değiştirilmiş, Ğazanfer adının yerine Muzafer adı geçirilmiştir. Bu değişikliği yapmakla Şerif, kendi *hâmî*'si olan Ğazanfer Ağa'nın hikâyeyi okurken oradaki kötü adam Ğazanfer'le karşılaşmasını önlemiştir. Hikâyedeki Ğazanfer'in öldürüldüğünü de düşününce Şerif'in tutumunu anlayışla karşılamak gerekir.

Paris nüshasında eksik olan kısımlara gelince: En büyük eksiklik orada (Sedit Yüksel yayınında) 956-957 beyitler arasında bulunması gerekirken elde olmayan kısımdır. Bu eksik kısım, mensur eserde 7 bölüm tutmaktadır,⁷bu bölümlerde şunlar anlatılmaktadır:

Nu 'mān Şāh ile Nāzenīn Bānū'nun düğünü.

Ferruḥ'un dünyaya gelmesi. Tam o sırada Kāmil adındaki vezirin Hürrem adı verilecek olan oğlu da dünyaya gelir. Gelecekte Ferruḥ'un başından geçecek serüvenlerde Hürrem onun yoldaşı olacaktır. İki birliktelik büyürler. Ferruḥ son derecede yakışıklı bir delikanlı olur.

Humāyūn Şāh'ın kızı güzel Humā'nın hikâyesi. Humāyūn Şāh, başkenti Hürremābād olan Hıṭā ülkesinin hükümdarıdır. Kızı Humā, her yıl tekrarlanan büyük bir dinî tören dolayısıyla içinde putlar bulunan bir tapınağı ziyaret etmektedir. Onun kalbi fetholunamaz bir kale gibidir.

Bundan sonra Humā'ya âşık olup aşk ateşiyle yanan, bu yüzden çıldıran zavallıların hikâyeleri anlatılır. Bu âşıklar farklı toplumsal katmanlardan kişilerdir: Bir bezirgânın oğlu, bir kaptan, Keşmir şehzadesi 'Aleṣāh, Hindustān şehzadesi Şehlā. Hepsisi Humā'nın resmini (nakşını) gördükten sonra karasevdaya tutulmuştur.

Ferruḥ'un durumu daha değişiktir: Onun kalbinde Humā'ya karşı aşk ateşi, Mısırlı bezirgân oğlu Selīm'in kendisine kızın güzelliğini anlatmasıyla tutuşmuştur. Selīm'in Hürremābād'da bulunduğu sırada, söz konusu tapınağa giden kız, içeri girerken peçesini bir an için kaldırmış, Selīm de onun yüzünü görmüştür. O zamandan beri memleket memleket dolaşmakta olan delikanlı şimdi de Ferruḥ'un memleketine gelmiştir. Bir av sırasında karşılaşırlar. Ferruḥ'un güzelliğini gören Selīm kendini kaybeder, çünkü Ferruḥ'un güzelliği

⁷ Revan 15b satır 3'ten 31a satır 18'e kadar, yani yaklaşık 16 yaprak veya 32 sayfa.

Humā'nın güzelliğinin eşidir. Humā, bir elmanın bir yarısı, Ferruḥ öteki yarısıdır. Demek ki, kader, bu ikisini ezelden birbiri için yaratmıştır.

Karasevdaya tutulan Ferruḥ yüreğini arkadaşı Ḥurrem'e açar, sonuçta Humā'yı bulmak için ikisi gizlice yola çıkarlar. Oğullarının kaçışına pek üzülen babaları, Nu'mān Şāh ve veziri Kāmīl, onların arkasından açığöz ve deneyimli Hengām'ı gönderirler. Burada ilk kez adı geçen Hengām, hikâyenin devamında da belli roller oynayacaktır.

Hengām delikanlıların izini Ferāme şehrindeki Ḥusbān Şah'a kadar sürer. Ḥusbān Şah, kaçak evlatlar için bir gemi donatmıştır.

Hikâyenin devamında Ferruḥ'la Ḥurrem yamyamlara tutsak olurlar. Onların elinden kurtulmaları ancak yamyamlar sultanının kızı Ferruḥ'a âşık olunca mümkün olur. Ferruḥ, kıza, kendisiyle evleneceğine dair söz verir. Kız da onlarla birlikte kaçır. Ancak eşkıyalarla giriştikleri bir dövüşte kız öldürülür. Daha önce Andreas Tietze'nin de belirttiği üzere delikanlılar, aslında üstlerine tebelleş olmuş olan bu kızın ölümüne pek üzülmezler. Kızın gömülmesinin anlatıldığı yerdeeksik kısım biter, *İşk-nāme* metni devam eder.

Başka bir eksiklik de manzum metnin sonuna doğru 7979. beyitle 7980. beyit arasındadır. Bu eksiklik mensur metinde iki sayfalık yer tutar.⁸ Burada, Ḥurrem'in uzunca bir süre dolaştıktan sonra Ferruḥ'u Minā şehrinde Sa'd Şāh'ın damadı olarak yeniden bulması anlatılmıştır. Bu sırada Humā barbar göçebelerin beyi 'Ūc'un tutsağı olmuştur. 'Ūc, isteğini reddeden kızı her gün kırbaçlatmakta, Humā eriyip bitmektedir.

Berlin yazmasındaki⁹ versiyonda –bu versiyon, en erken 17. yüzyıl içerisinde meydana getirilmiş olabilir– Şerīf'in *İşk-nāme*'den alıp mensur metne yerleştirdiği bazı beyitler çıkarılmış olmakla birlikte geri kalanların sayısı, bunların manzum metinden aktarıldığını göstermeye yeter. Ayrıca, gerek manzum metin, gerekse Şerīf'in mensur işlemesi, sevgililerin mutluluk içinde birbirlerine kavuşmaları ve düğünün yapılmasıyla biterken, Berlin yazmasındaki versiyonda, düğünden sonra yeni bir maceralar dizisi başlatılır ve bu kısım yaklaşık yüz yaprak, yani 200 sayfa (118b—213b) tutar. Bu kısımda sahneye yepyeni kişiler çıkar. Hızır Peygamber görünür, insanlara inanç konusunda bilgiler verir, vb. Kısacası buradaki hikâyeler büsbütün başka tiptedir. Yine dikkat çekici bir husus, bu işlemeyi yapan kişinin Hengām'a, daha hikâyenin başlangıç kısmında önemli işlevler vermiş olmasıdır. Yazarın bunu hangi amaçla yaptığı anlaşılmamaktadır. Tıpkı eserin asıl sonuç bölümü yerine konu dışına taşan yeni maceraların eklenmiş olması gibi bütün bunların da rasgele yapıldığı izlenimi edinilmektedir.

Son olarak, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan, benim göremediğim, sadece F. Edhem (Karatay) ve Stchoukine'in¹⁰ kısa tanıtımlarından hakkında bilgi edindiğim Rıza Paşa yazması üzerine şunları söylemek istiyorum: Bu, güzel bir nesihle yazılmış

⁸ Revan 136 b, 16. satırdan 137 b, 11. satıra kadar.

⁹ Staatsbibliothek, Berlin/Preussischer Kulturbesitz, yazma Ms. or. fol. 4061 (Hanna Sohrweide: *Türkische Handschriften*, Teil 5. Wiesbaden 1981. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, cilt XIII, kısım 5, 253-4, no. 275.)

¹⁰Krş. dipnot 5.

görmeli bir yazmadır, içinde 34 minyatür yer almaktadır. Anlaşıldığına göre (tanıtma yazılarında verilen bilgiye göre) Revan yazmasıyla yani Şerif'in elinden çıkmış olan *hatt-ı dest* yazma ile aynı tarihi taşımaktadır. *Hatt-ı dest* yazmada minyatürler için boş yer bırakılmış, fakat minyatürler nakş edilmemiştir. *Hatt-ı dest* yazmada 34 minyatür için değil, 32 minyatür için boş yer bırakılmıştır. Minyatürler için bırakılan boşlukların yanında, sayfa kenarında, orada yer alacak resmin konusunu ayrıntılı olarak bildiren açıklamalar bulunur. Bu açıklamalar, minyatürlü bir yazma meydana getirmek için nasıl çalışıldığını, neler yapıldığını öğrenmemizi mümkün kılmaktadır. Her iki yazma (Revan ve Rıza Paşa yazmaları) üzerinde aynı tarihin bulunmasını, müstensihin hatimeyi de aynen kopya etmiş olduğunu kabul ederek basit bir şekilde açıklamak mümkündür. Fakat bu basit çözümün yerine şöyle düşünmek de mümkündür: Minyatürlü, görkemli yazma, *hatt-ı dest* yazma ile aynı zamanda hazırlanmış olan temiz kopyadır. Böyle düşününce hem niçin iki yazmanın da aynı tarihi taşıdığı anlaşılmış olur, hem de sayfa kenarlarına niçin ayrıntılı açıklamalar yazıldığı: Bu açıklamalar besbelli, minyatürlerin konuları hakkında nakkaşa verilen talimatlardır.

İşte bu yüzden, Rıza Paşa yazmasındaki minyatürlerde, konular hakkında nakkaşa verilen talimatlara uyulup uyulmadığını belirlemek önem taşımaktadır. Stchoukine, 34 minyatürden sadece üçünün konularını vermiştir. Bunlardan sadece bir tanesi hakkındaki talimat Revan yazmasında bulunmaktadır. Stchoukine'in tanımladığı öteki iki minyatür ise belki temiz kopyaya eklenmiş olan minyatürlerdir. Stchoukine'in haklı olarak dikkati çektiği bir tuhaflik şudur: Humā, Çin'deki bir Budist tapınağında Ferruh'un resmini görür. Söz konusu tapınak, minyatürde bir katolik kilisesi gibi resmolunmuştur (tablo 53).¹¹ Bu tuhaflığa yol açan herhalde, metinde bu Budist tapınağı için başka anlamlarının yanı sıra "Hristiyan manastırı" anlamına da gelen *deyr* kelimesinin, birkaç kere de *kilise* ile bunun yan biçimi *kenise*'nin kullanılması olmuştur.

ÇEVİRENİN EKLEMESİ

Çevirisini yaptığım yazının yazarı ve bu yazıda adı geçen bilim insanları hakkında (abece sıralamasıyla) kısa bilgiler vermeyi yararlı buluyorum.

SEMİH TEZCAN

Hanna SOHRWEIDE (1919-1984) Alman doğu bilimcisi, Türkolog, Safevî ve Osmanlı tarihi ve Osmanlı edebiyatı araştırmacısı. Hamburg Üniversitesinde yaptığı doktora çalışması ünlüdür: "Der Sieg der Safaviden in Persien und seine Rückwirkungen auf die Schiiten Anatoliens im 16. Jahrhundert." {İran'da Safevîlerin zaferi ve bu zaferin 16. yüzyılda Anadolu Şiileri üzerine etkisi}. *Der Islam*, cilt 41, s. 95-223.

Dr. SOHRWEIDE'nin Almanya'da bulunan Osmanlıca yazmaların kataloglanmasında önemli hizmeti olmuştur. *Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland* (VOHD) {Almanya'daki Doğu Elyazmaları Toplu Katalogu} dizisinin *Türkische Handschriften* {Türkçe Yazmalar} kısmının (XIII. kısım) iki cildini hazırlamıştır, bunlardan VOHD XIII,3 1974'te, VOHD XIII,5 1981'de yayınlanmıştır. Aynı dizinin minyatürlü İslam

¹¹ I. Stchoukine: *La peinture turque I*. Paris 1966, 96, no. 77 üzerine.

yazmaları cildini de (VOHD XVI) Ivan STCHOUKINE, Barbara FLEMMING ve Paul LUFT ile birlikte hazırlamıştır, bu cilt 1971’de yayınlanmıştır.

Hamburg Üniversitesi, 1980 yılında kendisine profesörlük unvanı vermiştir. Daha fazla bilgi için şu nekrologlara bkz.: Barbara FLEMMING. “Hanna SOHRWEIDE (1919-1984)”. *Der Islam*, cilt 63 (1986), 1-4. Hellmut BRAUN. “Hanna Sohrweide (1919-1984)”. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, cilt, 137 (1987), 1-5.

Barbara Henriette FLEMMING: (1930) Alman doğu bilimcisi, Türkolog, Osmanlı tarihi ve edebiyatı araştırmacısı. İstanbul’da bulunduktan sonra yükseköğretimini Hamburg ve California Üniversitelerinde bitirmiştir. Andreas TIETZE’nin öğrencilerindedir. 1961-1964 arasında Almanya’daki Doğu Elyazmalarının Kataloglanması projesinde bilimsel araştırma görevlisi olarak çalışmış, 1964-1971 arasında Hamburg Üniversitesi Ortadoğu Tarihi ve Kültürü Seminerinde asistan olmuş, 1971-1977 arasında da aynı seminerde doçent olarak çalışmıştır. 1977-1997 arasında Hollanda’da Leiden Üniversitesi Türkoloji Kürsüsünün başında bulunmuştur.

Almanya’daki Türkçe yazmaların kataloğunun yapılmasında büyük emeği geçmiştir. ÇOK sayıda önemli kitap ve makalenin yazarıdır. 2002 yılından önceki yayınları için bkz. “Publications by Barbara Flemming”, *Journal of Turkish Studies* 26/1:Barbara Flemming Armağanı (yayımlayan Jan Schmidt), s. XV-XXIV.

Fehmi Ethem KARATAY: (1888-1968) Meslek eğitimi görmüş olan ilk Türk kütüphanecilerindedir. Mimarlık öğrenimi görmüş, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra kendisine İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi Kütüphanesini düzenleme görevi verilmiş, modern kütüphanecilik kurslarına katılmak üzere 1925’te Fransa’ya gönderilmiş. 1953 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphane müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Dolmabahçe Sarayı ve Cumhurbaşkanlığı Köşkü Kütüphanelerini düzenlemiş, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki yazma eserlerin kataloglarını hazırlamıştır.

Önemli eserlerinden biri Ivan STCHOUKINE ile birlikte hazırladığı *Les manuscrits orientaux illustrés de la Bibliothèque de l’Université de Stamboul* {İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki minyatürlü Doğu el yazmaları} başlığını taşır (Paris 1933). Beş bölümden oluşan bu eserde KARATAY yazmalar hakkında bilgi vermiş, Ivan STCHOUKINE de minyatürler üzerinde durmuştur.

KARATAY, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan Türkçe, Arapça, Farsça yazma ve basılı eserlerin kataloglarını da yayınlamıştır. Daha geniş bilgi için Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nin Semavi EYİCE tarafından kaleme alınmış olan “KARATAY, Fehmi Ethem” maddesine bkz.

Ivan STCHOUKINE: (1885 - 1975). Rus asıllı Fransız sanat tarihçisi. Ünlü Rus koleksiyoncusu Ivan Sergeyeviç STCHOUKINE’in oğludur. Tekstil tüccarı olan babasının Asya seyahatleri sırasında Doğu sanatına hayran kalarak sanat tarihçisi olmuş, Hint-Mogul, İran ve Türk minyatürleri ve minyatürlü yazmaları üzerine çalışmıştır. Almanya’daki minyatürlü

İslam yazmaları ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki minyatürlü yazmalar üzerine kitaplar yayınlamıştır.

Önemli yayınları: *La Peinture indienne à l'époque des Grands Moghols* {Büyük Moğul dönemi Hint resim sanatı} (Paris, 1929). 216 s. + 100 resim; [F. Edhem KARATAY ile birlikte] *Les Manuscrits orientaux illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul* {İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki minyatürlü Doğu el yazmaları} (Paris, 1933), 68 s.; *La Peinture iranienne sous les derniers 'Abbâsides et les Il-Khâns* {Son Abbasîler ve İlhanlılar dönemi İran resim sanatı} (Bruges, 1936), 188 s.; *Les Peintures des manuscrits timurîdes* {Timurî el yazmalarında resimler} (Paris, 1954), 176 s.; *Les Peintures des manuscrits safavis de 1502 à 1587* {1502'den 1587'ye değin Safevî el yazmalarında resimler} (Paris, 1959), 233 s.; *Les Peintures des manuscrits de Shâh 'Abbâs Ier à la fin des Safavis* {Birinci Şah Abbâs el yazmalarında Sâfevî hanedanının sonuna değin el yazmalarında resimler} (Paris, 1964), 262 s.; *La Peinture turque d'après les manuscrits illustrés: I^e partie: de Sulaymân Ier à 'Osmân II, 1520–1622* {Minyatürlü el yazmalarına göre Türk resim sanatı: Birinci kısım: Birinci Süleymândan İkinci Osmân'a değin, 1520–1622} (Paris, 1966), 174 s. + 112 tablo; “*Les Peintures turcomanes et safavies d'une Khamseh de Nizâmî, achevée à Tabrîz en 886/1481,*” {Hicrî 886/1481'de Tebriz'de bitirilmiş bir Nizâmî Hamsesindeki Safevî ve Türkmen resimleri} *A. Asiatiques XIV* (1966), s. 3–16. *La Peinture turque d'après les manuscrits illustrés: IIme partie: De Murâd IV à Mustafâ III, 1623–1773* {Minyatürlü el yazmalarına göre Türk resim sanatı: İkinci kısım: Dördüncü Murâd'dan Üçüncü Mustafâ'ya değin, 1623-1773} (Paris, 1971), 169 s. + 96 tablo; [B. FLEMMING, P. LUFT and H. SOHRWEIDE ile birlikte] *Illuminierte islamische Handschriften* {Minyatürlü İslâm el yazmaları} (Wiesbaden, 1971), 340 s. + 54 tablo. *Les Peintures des manuscrits de la "Khamseh" de Nizâmî au Topkapı Sarayı Müzesi d'Istanbul* {Nizâmî Hamse'sinin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan yazmalarındaki resimler} (Paris, 1977), 172 s. 80 tablo.

Andreas TIETZE (1914-2003): Avusturyalı doğu bilimci, Türkolog, dil ve edebiyat araştırmacısı. Viyana Üniversitesinde tarih doktorası (1937) yaptıktan sonra Nazilerden kaçıp Türkiye'ye geldi. İstanbul Üniversitesinde Almanca ve İngilizce okutmanı olarak çalıştı. 1958'de davet edildiği California Üniversitesinde 1971 yılına kadar Türkoloji profesörü olarak ders verdi. Sonra Viyana Üniversitesi Türkoloji Kürsüsünün başına geçti. 1984'te emekli olduktan sonra da bu üniversitede dersler vererek öğrenci yetiştirmeye devam etti.

Türkçenin söz varlığı üzerine çok sayıda önemli makale ve kitap yayınladı. Değişik türlerde Osmanlıca eserleri inceleyip tanıttı, metin yayınları yaptı, Almanca ve İngilizceye çevirdi. 16. Yüzyıl Osmanlı yazarı ve devlet adamı Mustafa Âlî'nin eserlerini bilim dünyasına tanıtan o olmuştur. Türkçe-İngilizce ve İngilizce-Türkçe Redhouse sözlüklerinin dilce yenileştirilmiş baskılarının hazırlanmasında büyük emeği vardır. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*'nin birinci cildi (A-E) 2002'de, ikinci cildi (F-J) vefatından sonra 2009'da yayınlanmıştır.

Daha geniş bilgi için bkz. Helga ANETSHOFER, “Long Live Ottoman Studies”: “Erinnerungen an Andreas Tietze (1914-2003)” *Journal of Turkish Studies* 30/1, 2005, 323-350.

Sedit YÜKSEL(1921-1998). Türk edebiyat bilimcisi. 1945’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümünü bitirmiş,1951-1964 yıllarında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Doktora çalışmasını 1954 yılında Şeyh Galib üzerine yapmıştır: *Şeyh Galip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayını, Ankara, 1963; 2. baskı: Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1980.Doçentlik çalışmasını *İşknâme (Ferruḥ u Humā)* üzerine 1960yılında bitirmiştir: *Mehned, İşk-nâme (İnceleme – Metin)*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayını,Ankara1965.Geçirdiği beyin kanaması nedeniyle 1964 yılından sonra yoğun bilimsel çalışmalar yapması mümkün olmamıştır. Yayınlarının listesi *Türkoloji Dergisi*’nin XV. cildinde (s. 3-4) İsmail ÜNVER tarafından verilmiştir